

A SZEGEDI NAGYÁRVÍZ

Érdekes részletek a szemtanú Kovács István szegedi építőmester kéziratos önéletrajzából

Ma hetvenöt esztendeje sűrűre el a régi Szegedet „a Víz”. A várost elárasztó Tisza szennyes vize hullámsírbá temette a régi város képét, kultúráját, s szomorú kényszerűséggel nyitott új korszakot Szeged történelmében. Az árvíz utáni újjáépülés, a híres, Mikszáth által is megörökített „rekonstrukció” a polgárosuló, kapitalizálódó Szeged beköszöntője volt. A víz-előtti patriarchális Szeged városképét, sajátos arculatát, népének jellegzetes életformáját és parasztkultúráját csupán a Somogyi-könyvtár megfakult írásai, térképei, a múzeum féltve óvott tárgyai, képei, rajzai őrzik, s azok a csodálatosan szép népköltészeti alkotások, amelyeket különös, véletlen szerencse folytán az árvíz előtt éppen két hónappal, betegesen hazakerült nagy szegedi tudosunk, a folklorista Kálmány Lajos mentett meg az utókor számára az „Ös-Szeged népköltése” címmel 1881-ben megjelent népköltési gyűjteményében.

Az árvíz életeket, anyagi javakat elpusztító rettenetes napjait az elmúlt 75 esztendő alatt könyvtárra menő írás örökíti meg, köztük elsőnek Mikszáth németre is lefordított könyve, a „Szeged pusztulása”, amely világátszerte nagy részvétet keltett a város szomorú sorsa iránt. A turini remete, a számozott Kossuth Lajos is levéllel vigasztalta hű szegedi népét, s pénzáradományaival is hozzájárult a szörnyű károk orvoslásához.

Átélté a nagy napokat városunk immár elfelejtett, derék fia, Kovács István építőmester (1822—1902) is, aki a Somogyi-könyvtárban G. e. 4519. katalógusszám alatt őrzött több mint 700 oldalas kéziratot önéletrajzában szintén megörökítette a Víz pusztító emlékét. Kovács István érdekes, jellegzetes típusa volt a víz-előtti szegedi életnek: „mint szegény pór fia a legnagyobb nyomor és inség közepett” nevelkedett, inaskodott, megjárta a fővárost és külföldet több nagy városát, résztvevett a szabadságharcban mint szegedi nemzetőr, majd a kapitalizmus-adta lehetőségek közt szorgalommal-szerencsével jó módú építőmesterré emelkedett. Mint az ekkor haladó nemzeti kisburzsoázia jellegzetes szegedi típusa, a város gazdasági és kulturális fejlődésének sok tennivalójából kivette részét. Mi sem jellemzőbb, hogy már 1856-ban pályázatot akart kiírni városa történetének megírására. Barátai lebeszéltek róla, mert nem látják lehetségesnek a Bach-korszak alatt a város igaz történetének, a szabadságharcban való részvételének megírását. S az is példátlan, hogy 1859-ben az Akadémia útján pályázatot hirdetett ez az egyszerű szegedi kőműves olyan építészeti szakmunka megírására, amely az építőművészet nyelvét magyarrá teszi. S hogy az elkészült pályamű, Feszt Vilmos munkája mégsem jelenített meg költségen, amint arra ígéretet tett, nem rajta, hanem a rosszindulatú, elfogult bírálókön múlt. Amikor az árvíz után lebontott várból egyre-másra kerültek ki a város középkori kultúrájának pótolhatatlan értékű dokumentumai, a faragott kövek, amelyet még mérnök-emberek is szemétszámba vettek, ez a lelkes iparos-ember kilencven nap strázsált ott a bontásnál, hogy saját pénzén megvehesse a munkásoktól a régi szegedi templomok, műemlékek értékes objektumait. Kovács István érdeme, hogy ma ezek a kövek a szegedi múzeum kőtárában tanuskodnak Szeged középkori kultúrájának kiemelkedő jelentőségéről. Ez a közönséges nevű, de nem közönséges érdemű derék szegedi polgár nemcsak könyvtárának javát hagyta a Somogyi-könyvtárra (másik részét a Csillagbörtön könyvtárának adta, hogy a raboknak jó olvasmányuk legyen!), hanem vaskos könyvbe kötötte föl tanulságos életpályáját, s a könyvtár útján az is a köz tulajdonává vált. Könyve, amely megérdemelné, hogy egyszer teljes terjedelmében napvilágra kerüljön, a magyar népi írók páratlan értékű történelmi dokumentuma. Ebből idézzük most érdekes részleteket — a szegedi nagy árvízről.

Az 1879-ik évben nagyon korán kezdődött a tavasz, úgy, hogy március elején már híre sem volt a hónap, negyedik-ötödikén rohamosan áradtak a folyók, de különösen a Tisza és a Maros. Már jó előre minden jel arra mutatott, hogy veszélynek nézünk elébe. Mindenki az élete és vagyona megmentéséről gondoskodott, de sajnos nagyobb úr ebben az udvarban,

nos, mégis sok emberélet és vagyont esett áldozatul.

Március 11-ike keddi napon volt, oly kritikus nap volt, hogy csakugyan nem tudta az ember, hogy mitévő legyen? Szemmel láttuk a veszélyt, még sem hittük, mert még e nap délután, sőt este felé is voltak vakmerő hitegetők, akik még esküvel is bizonygatták, hogy lehetetlen, hogy a víz bejöjjön. Az emberek egymást ámitották, azért a nép még délután sem hitte, pedig eléggé lehetett látni, hogy a nyúlát-töltéseket lehetetlen az akkori nagy szél okozta óriási hullámok ellen megvédelmezni. Hiszen az elöntött terület egy egész tenger volt, amelyen gőzhajó járhatott, s közönséges szélnél is két méter magosságra emelkedett fel a hullám, s a töltés-munkától elűzte az embereket, úgyhogy sokszor túl ácsapott a töltésen. Ezen az éjjelen pedig különösen orkán-szerű szél fújt.

Akármerre ment az ember, azt látta, hogy aggodó, lecsüggedett fejjel jártak. — Ha ketten, hárman összejöttek, mindjárt a töltésekről beszéltek s egyik a másikat biztatta, hogy „ne féljünk, nem jön be a víz”.

Voltak többen, akik este későn hozzám hurcolkodtak, élelmiszert, bűtort és más egyebet, amit még megmenthettek. Egy szegény nő — már 9 óra volt — midőn nagy nehezen hozzám tölt talicskán két véka búzát,

A hídász katoná (Kovácsékhoz) beszállásolt, árvízvédelemre kiküldött pontonhajós utasok egyike — (Sz. P.) 9 óra után bejött hozzám jelenteni, hogy mindenki készen legyen, mert jelentve van, hogy jön a víz a városba! Tíz lakosom (befogadott házbéliek — Sz. P.) volt; valamennyien lefeküdtek és jó álmot aludtak. Annyi félelmük volt, hogy felöltözve aludtak, némelyek pedig már el is menekültek biztos helyre rokonaihoz. Éjjel után egy katoná ismét bejött, hogy „aki menekülni akar, szálljon be a hajóba. Erre a családombéli sorra jártak a lakosokat, hogy csakhamar keljenek föl, mert jön a víz! Tóth János városi tisztviselő annyira elaludt, hogy már attól féltünk, hogy benyomara; az ajtót, ablakot zörgettek rá. Éjjel után két óra elmúlt már, midőn családom a lakosokkal együtt beszállt a hajóba. Ekkor már felemelte a viz a hajót, úgy, hogy térdig erő vízben mentek a hajóig. Még ha tíz percet késnek, sokan befulladnak lakásaikban, míg így ügygyel-bajjal megmenekültek mindegyik. Csoda látvány volt, midőn a hajó már megindult, egy szegény ember talicskán tölt egy nagycsomó ágytűt, de már a víz köztözködésig ért neki, a talicskát már inkább a víz vitte, mint ő. A pontonbéli katonák megkapták gallérjánál fogva és berántották a hajóba. A szegény ember nagyon könyörgött, hogy a podgyászát is vegyék be, de a katonák megtagadták a kérését azzal az indoklással, hogy csak ember-élet mentésére vannak ren-

delve. Így a szegény ember podgyászát a szeme láttára tova úszott a vízben.

Az utcák annyira el voltak torlaszolva dült házakkal, és úszó háztetőkkel, hogy csak nagy kerülő úton juthatott a hajó reggeli fél kilenc órára a főreáliskolához — jelenleg a kir. ítélőtábla épülete. (Most a központi egyetem épülete — Sz. P.)

Mint ahogy lakóházam egészen téglából volt építve, bíztam benne, hogy talán nem dől el. Ennélfogva otthagytam Józsi fiammal, s a padlásra menekültem...

Nagyon rémes volt az egész éjszaka. Minthogy tetőmnek mindenfelé ablaknyílásai voltak, a legkisebb zörejt, beszédet, sírást, jajgatást meg lehetett hallani, ennél fogva egész éjjel egy percet sem tudtunk aludni. A szél észak-nyugatról fújt, s úgy elhozott minden hangot, hogy még Dorosmárról is hallottuk a jajkiáltásokat. De különösen nagy hatásúak voltak a ház-düledézek, amelyek oly nagy zajt idéztek elő, hogy a legbátrabb embert is megfélemlítették volna. Azok a sok sikoltozások, jajgatások, segítség-hívások, közbeközbe egy-egy épület zuhanásának dörgő moraja, lövöldözések és a víznek locsogó hangja eltartott reggel hét óráig. Ekkor minden elcsöndesült, a szél is lassabban fújt, már világos volt. Lakásomban 2.20 méter magasra emelkedett a víz, úgy, hogy az ajtók kereteinek felső széléig ért s az ablakokból a két felső üvegtábla látszott csak ki. Be voltunk zárva és nehéz volt a menekülés!

Midőn kijutottam a színtetőre, (több ház padlásán átjutott, a tűzfalakat kibontva — Sz. P.), egészen új világ tárult elém. Messze elláttam, de a szél még mindég erősen fújt. Az is visszaemlékeztem a szélre, hogy láttam egy csoport embert, asszony- és gyermekkel vegyesen lápon a Mars-térről a viharos szél által hajtva felém úszni.

Az erős északi szél minden ingósdógot odahajtott a színek tetejéhez; volt egy arató fa-gulibám (kaliba — Sz. P.), melynek minden része táblákból volt alkotva, — ezt is odasodorta a víz, melyből nagyon könnyű volt lápot csinálni. Őt táblát egymásra raktam, ráugrottam, nagyon jól megbírt. Néhány percig tartott az egész lép készítése, egy szál kötéles lécczel betaszítottam magamat rajta a városba, de nagyon sok volt az akadály, mert az eldőlő házak és az úszó házfédélromok elzárták az utat. Három egész óra kellett, míg a főreáliskolához elértem.

A Mérei-utca felől elkezdtek a házam falai düledezni, rogyadozni, de csakhamar észrevettem, s azonnal hozzáálltam... a tető felámasztásához... Mintegy tíz méter hosszant a kerítésemet kidöntötte a szél; e nyíláson annyi mindenféle fát és zúzott bútort behajtott a szél, hogy a víz után kénytelen voltam azokat az utcára kirakni, hogy akinek kell, vigye el. Volt

vagy negyven darab, s két éjjel szépen mind elhordták.

A víz bejötté után az első napon gazdátlan volt a város, mindenki a nagy meglepetés mámorában szenvedett. Nem hiányzottak a szengos sőhajítások és kérdések, hogy hát még tegnap ilyenkor ki hitte volna, hogy ez fog történni!

Kovács István naplója beszámol a rekonstrukció kezdeteiről is, azokról a napokról, amikor a kiküldött kormányparti politikusok még a nép pusztulásából is hasznót próbáltak maguknak húzni, s nagy napidíjakkal, „áldozatos munkával” megkezdtek a károk fölbecsülését. Eleinte Kovács István is résztvevett ebben: „Néhány hétig — írta — a magunk urai voltunk, jól is ment minden, de midőn a budapesti urak eljöttek, minden megváltozott, úgy annyira,

hogy azt gondoltam, hogy a híres Bach-kormánytól van dolgom.”

„Az eldőlő házak számát 6300-ban állapítottuk meg” — írja Kovács István. S tudjuk, a 12 millióra becsült anyagi káron kívül több mint 150 életet is elpusztított a katasztrófa. De úgy lett, amint Kossuth kívánta: „Bármint s mennyit tegyen is a király hatalom által támogatott nemzet Szeged javára, ez csak segítség lehet az alkotásnál, de nem maga az alkotás. Ennek nagy munkájában az ország-lánsz mindenestire Szeged népének csüggedetlen erejére vár.” Ma már csak régi, megborzosgó emlék a szegedi árvíz, tanulságos dokumentuma a feudális korlátok közt polgárosuló nagy magyar város ma már alig érthető kiszolgáltatottságának, a természet elemeivel szembeni védtelenségének.

Szegedi Péter

Irodalmi fejtörő

Nagy költőink a szülőföld szeretetéről

A szülőföld, a szűkebb haza szeretete az egyik legmagasabb emberi érzés. Nagy költőink gyakran írtak erről. Elmondták a maguk érzéseit szülőföldjükkel kapcsolatban és a költészet nevelő ere-

jével másokban is továbbnevelték azt.

Olvasóink írják meg, kik az alábbi verssorok szerzői, mi a versek kezdőszója és címe. A megfejtőket szerkesztőségünk jutalmazza.

Ez a föld, melyen annyiszor
apdink vére folyt,
ez, melyhez minden szent nevet
egy ezred év csatolt.

Feledni oly nehéz, hogy volt hazánk,
Könnyeink vizét és a Tisza vizét,
Költők dalát és esték bánatát;
Szeretnék néha visszajönni még.

Szigorú szeme meg se rebben,
Falu még nem várt kegyesebben
Városi bujdosóra.

Titkos hálót értem szőtte.
S hogyha leborulok előtte
Bűnöm elfelejté

Lenn az Alföld tengersík vidékén,
Ott vagyok honn, ott az én világom
börtönéből szabadult sas lelkem,
ha a rónák végtelenjét látom.

Kezdődik a hon a csendes tanyán,
Küszöbén, melyhez emlékeztem
Köté legelső végét fonatának,
Midőn először útnak erede;
Hová a gondolatvezér
Mulatni vissza-visszatér —
És egy szerény, zöld ággal megpihen
Mint bárkán a galamb, az ősi tűzhelyen.

Anyjához tér úgy az a gyermek,
kit idegenben löknek, vernek.
Igazán
csak itt mosolyoghat, itt sírhat,
Magaddal is csak itt bírhat,
oh lélek! Ez a hazám.

Béke-mesedélután Sándorfalván

Vasárnap délután a Magyar-Szovjet Barátság Hónapjának ünnepeinek keretében Sándorfalva község békebizottsága az „Új élet” kultúrházban a gyermekek részére béke-mesedélután rendezett. Több mint négyszáz iskolás tanuló és kis óvodás jött el a kultúrházba, nem törődve az esővel, a nagy sárral. Deák István nyolcadik osztá-

lyos tanuló, a fiúcsapatnácis elnöke köszöntötte a gyermekeket, majd a hetedik és nyolcadik osztályos fiúk és lányok magyar népmeséket és baráti államok legszébb meséiből olvastak fel. Ezenkívül vidám, tréfás találós kérdéseket fejtettek meg a gyermekek. A jólsikerült béke-mesedélután kultúrmasorral zárult.

A drótfát elültették...

KOVÁCS MIHÁLY REGÉNYE

A két disznó ordítása felriasztotta Zsófit. Rögön látta az ablakról: jócskán elmúlt az idő. A homályos üveg vakítóan fehérlett a rázúduló nap sugarától. Tamás azóta már kiért a földre és kapálja a kukoricát.

Zsófi sietve ugrott fel, de kettőt se léphetett, megszédült és megtorpant. Odakapott a torkához, azután a szívéhez, ott állt egy pillanatra.

Hirtelen rosszullett fogta el.

Ijedten tűnődött, visszaüljön-e a fekvésre, vagy menjen a szobába? Uramisten, vajjon mitől lett rosszul? Csak nem az a szörnyű álom rontotta meg? De nem, az csak babonáság, nem igaz semmiféle babona, Tamás so hisz benne...

A szobához támaszkodott és megfogódzott a szélében. Rétentően gyenge volt. Ugy érezte, összeesik, gyomra lökdöste a nyelökléjét. Azt gondolta, hányni fog, bepíszkolja a földet. Nem volt képes odamenni a lavórhoz, elszállt minden ereje, kiverő az izzadság. Leereszkedett a székre.

Zsófi életében nem volt még ilyen beteg. Feje hol előre, hol meg oldalt kókkadt le, haja belehullt a szemébe, kezét a szívére tartotta.

A disznók odakint abbahagyták hirtelen az acsarkodást, az öreggazda beöntötte nekik a mosogatólével, korpával kevert darát. A

két disznó hangtalanul zabált és habzolt, annál jobban lármáztak a gyöngyösök. A puli sort fogott a disznók mellett, a vályúnál, a fogát irigyen

lefetyelte befelé a mosléket, fogát irigyen viesorgatva a szárnyasokra.

Zsófi hallgatta a jóságudvar reggeli hangjait, s arra gondolt, kapálni kell a kertben a hagymát, meg a borsót. Egész estig kapálni kell, estére meg vacsorát kell főzni az embernek, de ő beteges gunnyaszt ezen a széken, ő bárcsak már elmúlna.

A hányinger lassan-lassan elesült, Zsófi megpróbált felállni. A feje még kóválygott, újra leült és nagyokat lélekelt. Negyedóra, félóra, vagy egy óra is eltelt, mire jobban lett. „Elmegyek a sógorasszonyomhoz. Tapasztaltabb, megkérdezem, mire véli?” — Határozott, s már indult is.

Egész úton attól tartott, ismét rátör a rosszullét, de nem érzett semmit se. A szédülés, a gyengeség elmúlt, mintha nem is kónozt volna.

Julesa, a sógorasszony, elette a kisbabáját és gagyogva kedveskedett neki. Zsófi szégyellte szobához jövelele valódi okát, hát ha Julesa kineveti, de aztán a hajnali álomtól kezdve mégis mindent elmesélt. Julesa figyelt a csecsemőre is, aki jó étvágygal nyelte a teljes pépet, de hallgatta Zsófit is. A baba nagyokat tátogott, csöpp kezével belekapott a kanálba, a bögrébe, majd megragadta az édesanyja halfilét, megbicálta, s győzelmesen felkiáltott egymás után háromszor. Julesa nagyot kacagott és végtelenül büszke volt a magzatára.

(Folytatjuk.)